

Гостина

Богдан Лепкий

Я спізнився до поїзду...

Воно й не могло бути инакше. Незнайома дорога, чужі коні і глупий візник – як же тут заїхати на час?

Півмилі перед явірцем вийняв я з кишені годинник і, тримаючи його в руках, підганяв парубка:

– Їдь, Федьку, скоріше, бо буде пізно!

– Але де! – перечив він, потрясаючи кудлатою головою. – Як я колись тут із панночкою їздив, то сонце вже було геть-геть, – і ми не спізналися. А нині?

І він показав бичевном позад себе так, що мало мені очей не вибрав.

– О! Щойно з полудня ступило.

– А коли ж ти їздив? – питаю.

– Коли? Аво, якось зимою.

– Та зимою, небоже, сонце хутше заходить, як тепер.

– То що з того?

– Як то що? Значить, не чекай, аж зайде сонце, тільки їдь, бо буде пізно.

Ми не могли порозумітися. Мій Федько обстоював при своїм, що, мовляв, "колія" відходить тоді, як сонце зайде. Та й вже.

Я підождав якої чверть години і обіцяв йому "корону" (австрійська монета), як на час заїде, а коли й то не помагало, взяв батіг, і як знав та міг, поганяв коней. Але коні не були скоріші від Федька, і ми якраз приїхали, коли поїзд від'їхав.

Дворець стояв посеред поля, і в ньому під ту пору, крім чорного, старого пса, не було нікого. Ждальня зачинена на ключ, бюро також, роби що хоч!

Сів я на лавку та й жду. Переді мною шини, направо й наліво біжать, якби здоганяли себе.

На закруті зливаються в одну сіру смугу і гинуть.

По обох боках поля. Одні зорані, другі вже засіяні, треті ще вкриті стернею. Часом птах перелетить над ними, часом заєць шульне стернею, і – тихо.

Видно, як вечір спускається на землю... Посидів я, подумав, а дальше встав і почав напрасно добуватися до ждальні.

– А який там дідько розбиває двері! – зверещав жіночий, пискливий голос ізгори. – Поїзд від'їхав, та й спокій!

– Я хочу підождати до другого, – кажу.

– Другий не йде, аж завтра. Тут уночі ніякі поїзди не ходять.

"Дивне диво! – думаю собі. – Такий рух, а поїзди тільки в днину ходять". Але той самий жіночий голос пояснив мені, що тут, зараз за селом, у темній долині є такий непевний міст, що може кожної хвилини впасти, і тому туди ніччю ніякі поїзди не ходять.

Я хотів дальше випитуватися, але вікно над моєю головою замкнулося з лоскотом, і я довідався тільки, що незабавом верне сам пан начальник із села і скаже, що буде треба.

Чекаю я на того начальника. Де які розклади їзди були – попрочитував, де які оголошення висіли – по десять разів розглянув, аж укінці і начальника діждався.

Був то просто старший будник, що повнив на невеличкому двірці службу і урядника, і касієра, а як треба було, то і клунки до поїзду подавав. Від нього довідався я, що тут справді збудували такий поганий міст, що вже раз валився; тепер його перед кожним поїздом докладно осматрують, і тому туди ніяка залізниця вночі не ходить.

– А що я тут, бідний, до завтра буду робити? – питаю пана начальника.

– Га! Робіть що хочете. Було не спізнятися. Ліпше приїхати годину скорше, як мінуту пізніше, – відповідає з учительською повагою. – Найліпше їдьте до села. Там переночуєте в дворі або на приходстві, а завтра до поїзду.

Це була справді одинока рада.

– А як же те село називається?

– Підбереззя.

– Підбереззя? То чудесно! Тут є мій товариш священиком... Гей, Федьку! Завертай коні! Їдемо до Підбереззя.

За хвилину я знов сидів Федькові за плечами і наглив його, щоби їхав скорше, бо люди ложаться спати. Федько знов крутив кудлатою головою і казав, що він там їздив недавно з панотцем і було далеко пізніше, а не спали.

– Коли ж ти їздив? – питаю.

– На празник, – відповідає спокійно Федько.

Приїхали ми до Підбереззя вночі. Допиталися до попівства – заїздимо. З комина куриться, і в однім вікні світло. "Славити Бога! Видно, що не вснули". Зліз я з того поганого возиська – йду.

В городці – дивно. Ніби якісь грядки, ніби цвіти, але всьо те запущене, заросле, як образ намальований і замазаний. Так само в хаті. Видно достаток, видно порядок, нема ладу. Якоюсь пустою віє з того дому.

Так буває, коли вернемо з далекої дороги. Застанемо усьо вимите, вичищене, відсвіжене, а все ж не таке, як треба.

Розглядаючись по хаті, закріпив я над фортеп'яном жіночий гарний портрет і щойно тоді згадав, що мій товариш удовець. Він жив із жінкою коротко, і вона вмерла нагло і ненадійно.

Спомин той вразив мене немило, і я почав було жалувати, що заїхав туди, аж двері до гостинної відчинилися і на порозі появилася мій колишній товариш. Був веселий і жвавий та держався молодод.

Лиш над чолом, між густим чорним волоссям, сріблилися білі нитки. Так иноді ззарання вдарить мороз і сріблиться на зеленій, здоровій траві.

– Гора з горою не зійдеться! – кричав, вітаючи мене. – От і не вір же тут бабським повір'ям! Мене від самого рана свербіла права долоня – аж отес ти приїхав. Спасибі! –

говорив, трясучи своєю рукою. – Спасибі, що не забув про мене і поступив до бідного пустинника. А я думав, що ми хіба на другім світі побачимося.

– Там своєю дорогою, а тут своєю, – відповів я, стискаючи його холодну руку.

– Звідкіля ж ти їдеш? Ага! Певне, від свояків. Мабуть, спізнився до поїзду. Воно у нас лучається дуже часто. Задержують чоловіка від снідання до підвечірку, а потім під ніч пускають на волю Божу. Та недаром кажуть: нема злого, щоб на добре не вийшло. Якраз завдяки тій нашій своєрідності я нині бачу тебе. Правда?

– Ти вгадав, – і я оповів йому пригоду.

Він слухав, дивлячися на мене лагідними, голубими очима, які пригадали мені мої давні літа. Не раз гляділи ми отак один на другого широко й просто, не маючи, що перед собою окривати. Лиш нині запримітив я на тих ясних зіницях якусь легку опону з мрії і смутку.

А перше були вони такі ясні та чисті, такі прозорі, як гірська криниця при дорозі.

– Але чекай! Ти, певно, голоден, а я харчую тебе словами. Марто, Марто! – кликнув, відчиняючи до пекарні в стіні прорубане віконце. – Подайте нам чаю, хліба з маслом та яєць, бо маємо голодного гостя. Лиш скоро!

За підвечірком не могли ми наговоритися. Школа, товариші, учителі, чого то ми не переговорили за ту коротку годину! Показалося, що багато з товаришів померло, і то таких, що думали якнайдовше жити. Деякі оженилися.

"А деяким, – замітив мій товариш, – уже й жінки померли".

Я не відповів нічого, лиш завзято взяв гризти суху, як старе лице, поморщену булку. Думаючи над тим, як би відвернути розмову від немилої теми, почув я в сінях важке ступання, якби дві довбні по підлозі били. Потім клямка так жалібно заскрипіла, якби її коваль кліщами відривав, і в їдальню увійшла Марта, велика, груба відцвітаюча жінка.

Я понурив голову над чарку мутного чаю, але чув на собі, як народ каже, якісь недобрі очі.

– Єгомость! А що буде з вечерою? Поштар не привіз м'яса.

– Ну, то заріжте курку, – відповів коротко господар, а з його голосу і з рухів видно було, що хотів її позбутися як-найскорше.

Марта ще раз глянула на мене і на нього, обернулася і вийшла, замикаючи з такою силою двері, якби їх ніхто більше не мав відмикати.

– Ну, ну! І ми так ненадійно стрінулися. Ще раз дуже тобі дякую, що поступив до мене. Зробив ти мені велику приємність.

Потім узяв мене під руку і водив по кімнаті, розповідаючи про своє життя. Нарікав, що не має доброго сусідства, що нема з ким починати якої-будь народної роботи, що, одним словом, життя склалося не так, як ждалося.

– І скажи-но ти мені, чому дійсність ніколи не може бути така, як мрія. Але то ніколи! Погадати собі, ах коби воно так або сяк. І ось станеться, як ти гадав. А порівняєш те, що є, з тим, що ти собі подумав, і вийде не те. Не те, мій товаришу, не те!

На вечеру їли ми курку, що ради моєї гостини понесла смерть. Насилу давав я їй

раду, така стара була і пересушена. Запримітив це господар, і було йому неміло. Він не видержав, і коли Марта принесла на брудному підносі не дуже чистий чай, він сказав, здержуючи насили свій гнів:

- Що у нас ніщо ніколи не може бути так, як у людей! І чи то така велика штука спекти дурну курку?

- Е-ет! - відповіла Марта, - єгомосцеві трудно догодити!

Потім пішла до шафи, найшла дві зовсім до себе не подібні чарки, поставила їх перед нас і вийшла.

- О! Видиш, яка! - сказав із жалем мій товариш, показуючи на кухонні двері. - Слова сказати не можна, бо обиджається: пані!

Та при вині ми скоро якось забули і про суху курку, і про товсту кухарку та балакали далше, якби хотіли перебалакати всьо, що сталося в часі нашої розлуки, немов боялися, щоби не поминули чого, якої-небудь дрібнички. І здавалося мені, що ми не розставалися зовсім, що мешкаємо собі разом, далше разом, як колись за шкільних часів, і балакаємо.

Не зчулися ми, як зо стінного різьбленого годинника вискочила маленька зозулька і, якби покривляючись якійсь правдивій зозулі, викукала одинадцяту годину.

- Марто! Стелити! - крикнув до кухонного віконця молодий панотець.

- Де? - спитав знайомий жіночий голос.

- В гостиннім покою. А швидко!

Крізь зачинене вікно бурмотів той сильний голос: "Усьо швидко та й швидко, так якби чоловік мав десять рук. Ігій!"

- Пошукаємо для тебе свічки, - почав мій товариш, відвертаючи мою увагу від немилого бурмотіння. - А води дати тобі також?

- Дай, коли ласка. Хоч я, кажучи правду, не з гусячого роду.

Забрали ми свічку й воду та пішли спати до спальні. Була то невеличка, вузька кімната з одними тільки дверми і з одним вікном, а вікно вибігало на городець. Під двома сліпими стінами стояли два ліжка з високими заплічками. Одно було постелене, а друге стояло неткнуте.

- А ти чому не казав собі другого ліжка постелити? - питаю. - Були би ми далше говорили.

- Того ліжка не стелиться, - відповів коротко.

І справді, те ліжка виглядало, якби його від довшого часу не рухано. Над ним, на стіні, висів жіночий ненакручений годинник, а біля нього стояли маленькі, білим кожушком виложені черевички. Крізь вікно видно було кілька дерев, за ними паркан, за парканом церкву, за церквою знов паркан, а далше цвинтар із громадою дерев'яних хрестів і з одним кам'яним, що стояв між ними, як жіноча біла постать із витягненими безрадно руками. Над тим усім осіннє небо, з кількома зірками і з місяцем, що бориався з навалою хмар. Від дерев, від церкви і від паркану падали чорні тіні, а від місяця сипалося срібло. Як хмари перемагали його, то й срібло меркло, а як він перемагав хмари, то й срібло мерехтіло ясніше.

Я відчинив віконце, і на нас дунув зимний, вогкий воздух.

- Ти спиш при відчиненім вікні? - спитав мій товариш, і я уперше запримітив на його лиці дивний неспокій. Замість відповіді я спитав:

- А ти ні? - І почав роздягатися.

За хвилину лежав я в ліжку, любуючись відпочинком по кількогадинній їзді. Мій товариш сидів у ногах, і ми говорили далше, як звичайно други, що, стрінувшись по довшій розлуці, не можуть наговоритися доволі. Але, на моє диво, запримітив я, що мій співбесідник забувався; не відповідав на питання або відповідав не до речі, був розсіяний і неуважний. В його лиці, в голосі, в цілій появі малювалося якесь дождання, непевність, тривога.

Ось вітер рушив занавісок при вікні, і він зблід; ось зашелестів листок, спадаючи з галузки, а йому кров ударила в лице; ось якийсь шелест пішов по салоні - і він зірвався на рівні ноги. Стояв, вдивляючись у відхилені двері і вслухуючись в нічну тишину.

Втім - якийсь звук. Якби хто злегка потрутив клавіші.

- Може, кіт, - кажу, щоби що-небудь сказати.

- Не держу котів.

- То, може, струна так сама від себе, на зміну воздуха.

Хвилина тихо. А потім знов той самий звук - і мій товариш, не попрощавшись з мною, зникає в темряві гостинної кімнати і замикає за собою двері. Свічка гасне, місяць криється в хмарах, робиться зовсім темно.

- Дивно! - думаю собі. - Звідки та нагла зміна? І що воно має значити?

Перевертаюся з боку на бік і не можу вснути. Часом здається мені, що за стіною хтось грає так тихо, якби муха над струнами бреніла. Підношуся, слухаю: тихо... Тільки вітер свище, хитаючи дзвонами в недалекій дзвіниці. Лягаю знов і конечно хочу заснути. Вже чую, як повіки звільна опадають на очі і як гадки кануть у якусь бездонну пропасть. Втім... Якись зітхання в сусідній кімнаті, якись стопи. Сідаю і насторожую вуха... Ніщо... То, певно, скрипить відчинена брама на цвинтар.

Вкінці починає падати осінній дрібний дощ, і його одностайне, а безнастанне цяпання по даху і по шибах вікна вколисують мене до сну.

* * *

Коли я збудився, був білий день. Не білий, а сірий, бо дощ пустився надобре. Наді мною стояв мій товариш у новій рясі з молитвеником у руці.

- Іду до церкви. - Говорив тихо і мов несміло. - Не гоню тебе, але як хочеш на час заїхати, то збирайся. Бувай здоров!

Попрощався сердечно.

- Ще раз дякую, що поступив. Зробив ти мені велику ласку. За той один вечір я пережив цілу молодість. Дай Боже побачитися вдруге.

Стиснув мене кріпко і вийшов. Від порога вернувся. Був блідий, очі мав мутні, невиспані.

- Вчора я не попрощався з тобою. Не гнівайся. Але бачиш, є речі, які не снилися філософам. Вона була у мене. Звідтам, - тут показав на цвинтар. - Приходить часом і

грає. Довго... Є речі, які... - решту заглушили дзвони.

* * *

В залізниці стрінув я священика з сусідства. Перемоловши політику, зійшли ми на людей.

- Дивний чоловік - той ваш товариш, - почав панотець. - Часом нічого. Образований, мудрий, а часом якби йому чого бракувало. Серед розмови, серед вечері зірветься і їде не знати чому і пощо. Чи вірите, що він від року не ночував поза домом. Прийде його година, то щоби дощ, щоби темрява, щоби не знати що, збирається і їде. Навіть не пробуйте задержувати. Дивак.